

Matej Bogataj: Ob vrtu, v gozdu temačni občutek odhajanja

by sodobnost sodobnost | Revija | 3. november, 2021

Matej Bogataj

Ob vrtu, v gozdu temačni občutek odhajanja

Toon Tellegen: Čriček in temačni občutek. Priredba Ivana Djilas in Marko Bratuš, režija Ivana Djilas, avtor glasbe Boštjan Gombač, SNG Nova Gorica, ogled oktobra.

Čriček in temačni občutek je bil najprej mladinska literatura, ki s pripovedjo o počlovečenih in portretno jasno izrisanih živalih, ki si delijo gozd in so nekakšna skupnost, spominja na basni, čeprav sporočilo oziroma moralični nauk ni tako izrazit in v ospredju kot pri basenskem vzoru. Tokrat se črička poloti temačni občutek, nekakšna močna melanholija ali celo depresija, in ostale živali, vsaka s svojimi jasno izraženimi lastnostmi in enake po gabaritu – zaradi česar lahko slon in kresnička plešeta, čeprav se slon potem medlo zaveda, da lahko pretirava in bo ob plesni napaki kresničko centrifugalno izstrelilo – mu pri tem po najboljši volji pomagajo. Najbolj se trudi veverica, ki črička potem tudi odreši temačnega občutka, vmes se odpravi in gre po svoje mravljinec, najbolj filozofična in skeptična natura v biotopu, bolj zato, da bi videl, ali ga veverica kaj pogreša, jež je razpet med strah in dolžnost, vabil bi ostale živali, a se boji, da se ne bojo odzvale njegovemu klicu k družabljenju, vse skupaj pa komentirata krt in deževnik, vsaj v predlogi za družinski muzikal, ki so jo prevedli Marko Bratuš, Staša Pavlovič in Mateja Seliškar Kenda, priredila pa sta jo Marko Bratuš in Ivana Djilas. To je pravljica in je hkrati alegorija, ki naj nam skozi filtrirano izpostavljenost in tudi nekoliko poenostavljeno življenje v gozdu prikaže naše lastne stiske; sezona novogoriškega gledališča je letos posvečena psihičnim motnjam, temi, ki se nam v teh negotovih in karantenskih in tudi sicer ne čisto normalnih časih ponuja tako rekoč sama od sebe.

Ivana Djilas je podpisala nekaj uspešnih režij kabaretov in muzikalov, v novogoriškem gledališču je bil zadnji muzikal po motivih Dickensove *Božične pesmi*, še prej nagrajevan in gostujoč in gledan *Peter Kušter*. Ta je bil sicer skoraj franšiza in tako ne le glede glasbe, temveč tudi po kostumografiji veren posnetek originala, v katerem prednjačita imidž in imaginarij skupine The Tiger Lillies, ki je slikanico nemškega pisatelja Heinricha Hofmanna iz 18. stoletja uglasbila ter prispevala tipično arhaične in nekoliko fantastično zmaknjene kostume in močno pobeljene obraze, toda ustvarjalci so z večino in zvezdniško igralsko zasedbo spremljano z živo glasbo, s triom vrhunskih in vsestranskih glasbenikov, ki ga zraven prav duhovito lomijo in se domiselno pačijo, predlogo nadgradili in presegli in je to eden najuspešnejših muzikalov v zadnjem času, recimo ob *Addamsovih* v Mestnem gledališču ljubljanskem, ki so prav tako povzeli prepoznavno mračnjaške like iz televizijske serije. Še prej je Djilasova ob asistenci glasbenika in multiinstrumentalista Gombača ustvarila *Patty Diphuso*; izpovedi porno dive, kot se glasi podnaslov, so nastale po napol fikcijskih kolumnah filmskega režiserja Pedra Almodovarja in bile močna izpoved in izlet v svet vsakodnevnih, plačljivih ali najemnih, zraven morda ne najbolj običajnih spolnih praks, isti par pa je uglasbil in dramatiziral ter na oder postavil tudi Carverjeve novele, naslov pa je predstava dobila po morda najbolj znani in tudi med domačimi kolumnisti najbolj citirani in priklicevani avtorjevi *O čem govorimo, kadar govorimo o ljubezni*. Tudi Charles Bukowski, proletarski ameriški prozaist, ki je zagate siromašnega, kruhoborskega in marginaliziranega ameriškega nižjega razreda opisoval in potem o tematiki predaval študentom kreativnega pisanja in književnosti, je z uglasbitvijo dobil svoj poklon v predstavi *Smrt kadi moje cigarete*, zdaj pa v nekakšnem predgovoru in zagovoru režiserke preberemo, kar smo morda tisti, ki se ne spoznamo najbolje na mladinsko književnost in ustvarjalnost na odrih za mlado publiko, da je že njena prva predstava po prihodu v Ljubljano nastala v produkciji Mini teatra po zgodbah Toona Tellegena z naslovom *Ko nihče ni imel kaj početi*.

Kreativnost ustvarjalnega para Djilas-Gombač in širina pri izbiri gradiva, ki ni vedno strogo formaliziran muzikal, temveč sega in jemlje z drugih področij, iz proze in celo kolumn, iz občutka kaotične sodobnosti ali pa se naslanja na literarno, pri Dickensu na realistično tradicijo, je tako kar najširša.

Tokrat smo tisti, ki mladinske oziroma otrokom namenjene predloge nismo poznali od prej, imeli na začetku novogoriške uprizoritve občutek, da se nahajamo v eksistencialistični drami, v kateri so se tesnobe in strahovi naselili v živali, kot da bi ušli vsemu človeškemu. Prizorišče, ki naj bi bil gozd, je namreč razdeljeno na posamezne prostore v treh nadstropjih in dogajanje se odvija simultano, menja se le osvetlitev, fokus, pri čemer je eden ali več vertikalno nadrejenih prostorov, sicer razširjenih tudi horizontalno, osvetljenih, preostali pa včasih v (pol)temi in prekriti z rastrom, z abstraktnim vzorcem, ki enkrat vzbuja občutek tesnobe in mrakobe, drugič pričara slavnostno in veselo razpoloženje – scenografinja je Sara Slivnik in avtorica videa Vesna Krebs. V tako zastavljenem mravljišču, v odprti hiši (ki je gozd), imajo potem živali pretežno monologe, čeprav je igra seveda o tem, kako to samoto in odsotnost komunikacije preseči, zaključí pa se s skupinsko fešto: jež, ki je tudi nekakšen pripovedovalec, višje od ostalih in opremljen s pisalnim strojem, tako premišlja predvsem o lastnem strahu pred druženjem in še bolj pred zavrnitvijo, veverica je kohezivna in lepi družbo, tudi s svojim angažmajem pri kuhanju in distribuciji čaja, je tudi najbolj kreativna in srečna, dokler se kot črv vanjo ne zaje vprašanje, ali ni kje na dnu in v neosvetljenih predelih psihike le ostanek sledi nesreče in nezadovoljstva, slon monologizira o vedno znova ponavljajočih se poskusih, da bi zaradi premagovanja dolgčasa splezal na drevo, pa o strahu pred neizogibnim padcem pri tem, mravljinec deluje nekoliko nevrotično in uprizarja beg iz gnezda, da bi morda bolj potrdil svojo veljavo in pri soživalih s svojim odhodom povzročil bolečino in izpadel večji frajer, hkrati je tisti, ki prepričuje srečne, da naj prevprašajo svojo srečo, in to potem ni več sreča, to samovrtanje in preizpraševanje, kresnička je nekako odtujena in pričakuje pisma, niha med bi in ne bi, namreč družbe in ljubezni, rada bi svetila komu, pa za to nekako ni zanimanja. Čriček seveda trpi in išče najbolj udobne lege, da bi temačni občutek popustil. In podobno. Medtem ko sta krt in deževnik kar glasbenika v kleti in podzemlju, korepetitor predstave Joži Šalej in Murat, prvi na klaviaturah in drugi, ki s posnemovalskimi vložki ustvarja zvočno ozadje in »sinhronizira« dogajanje. Seveda so vsi v kostumih, tudi onadva, ki po pravilih režije Djilasove enakovredno nastopata, Murat v rahlo kvirovskih rožnatih oblačilih s pernato boo in Šalej v napol pilotski opravi, kot nekdo, ki se mora skozi zemljo pririti na površje in temu ustrezna zaščita – atraktivne kostume je oblikovala Jelena Proković, koreografijo, ki pride še posebej do izraza takrat, ko nastopajoči niso v fokusu in so manj opazni, pa njihovim značajem in razpoloženjem ustrezne neme akcije in gibanje kot komentar njihovih stanj med različnimi monologi, pa Maša Kagao Knez.

Uprizoritev se začne zresnjeno, eksistencialistično napeto, vidimo, da bo o značajskih specifikah, ki so na robu diagnoze, vsaj danes, ko se vse diagnosticira, da se lahko in še lažje medikamentira, podala globoko stališče, tudi čričkova depresija in ježeva socialna negotovost in slabša umeščenost pa mravljinčevo racionalno premišljevanje o simptomih drugih, vse vodi v skoraj eksistencialistično dramo. Kot bi gledali kakšnega Jona Fossa, ne ravno v temni in dodatno zamračeni režiji Eduarda Milerja. Šele ko se glasbeni dvojec Šalej-Murat iz podpodja oglasi s hitro izmenjavo mnenj v stilu, ali bi raje malo tesnobe ali čisto nič, potem pa začneta repati in ropotati, oponašati in proizvajati zvoke, tudi ob spremljavi klaviatur, takrat začne predstava počasi prihajati v svoj žanrski okvir, ki je družinski muzikal, se reče za mlajše, ki jih v gledališče pripeljejo starši. Postopno se razkriva tudi vizualna premišljenost, Proković pač ostaja na visokem modnem nivoju in sčasoma vidimo duhovite poudarke, ki so opazni tudi v igri: če se začne s pogrbljenim in negotovim Ježem, nekakšnim bodičastim intelektualcem in kot da pripovedovalcem še za druge, ne le zase, kakor ga zastavi Žiga Saksida, počasi prevzema vlogo Veverica Urške Taufer, ona je vezivo tega na posamezne celice razbitega sveta, ona prebija meje in se giblje počez in povrh, po horizontali in vertikali, medtem ko se Čriček Matije Rupla pač nastavlja mračnih psihičnih vsebinam in je njegovo skoraj filozofično trpljenje najbolj opazno v nenaravnih držah in težnji k polgibnosti in kompulzivnim gibom, ki naj odrazijo neprijeten notranji svet. Mravljinec Andreja Zalesjaka je nemirna, urejena, vendar tudi vandrovska figura, ki predvsem sproži občutek manka in odsotnosti pri drugih, Kresnička Patrizie Jurinčič Finžgar je imenitna v krhki intonaciji in falzetu, ko premišlja o lastni omejenosti in poskuša komunicirati s tistimi tam zunaj, tudi v zakrčenih držah je zelo artikilirana, tudi stišana in s stiliziranim, priklanim govorom, zato na robu prepoznavnosti glede na siceršnjo močno prezenco; povsem drugače kot nezgrešljiva Ana Facchini kot Slon, nemirna in zaposlena z likanjem in podobnim, ki potem odigra tudi Kita, od katerega je večino predstave prisotna le nekakšna dihalna cev, si mislimo, da je ves čas pod vodo, dokler se zmagoslavno ne pojavi v srebrni obleki s sledmi globinske morske pene in bleščic ter se nam predstavi, tako rekoč med dvema potopoma.

Čriček in temačni občutek že zaradi tematike, torej zaradi nujnega eksistencialističnega premisleka o ločenosti in osamljenosti, o težavah z identiteto in postavljenostjo v svet, ne bo dosegal gledanosti kakšnega *Petra Kuštra* niti ne bo, spet zaradi brskanja po psihičnih podstrešjih, posebej ostal v spominu kakšen njegov song, čeprav so čisto korektno izpeljani, bo pa zato verjetno naslovil zahtevnejšo publiko, ki bo zdržala njegov mestoma nekoliko počasnejši tempo.

/.../